

УДК 372.8:811.161.2

Голуб Ніна Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії навчання української мови Інституту педагогіки НАПН України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Анотація

Статтю присвячено актуальній лінгводидактичній проблемі – науковому обґрунтуванню сучасної методики навчання української мови, з'ясуванню ключових ознак особистісно орієнтованого навчання, діяльнісного й компетентнісного підходів, що мають бути враховані у процесі розроблення; визначенню напрямів роботи з реалізації завдань чотирьох змістових ліній; добору принципів, методів, прийомів, уточненню структури уроку української мови. Автор окреслює також перспективи досліджуваної проблеми.

Ключові слова: методика навчання української мови, особистісно орієнтоване навчання, діяльнісний і компетентнісний підходи, принципи, методи навчання, мовленнєві жанри.

Поставлення проблеми в загальному вигляді та зв'язок її із важливими науковими чи практичними завданнями. Концептуальні зміни в системі загальної середньої освіти, відображені в чинних державних документах (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція мовної освіти в Україні, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, навчальна програма), спрямовують на пошуки альтернативних моделей організації навчання, шляхів забезпечення якості освіти, психолого-педагогічного й науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу.

Серед стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти визначено реалізацію принципу пріоритетності людини, модернізацію структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу.

Отже, необхідність розроблення сучасної методики навчання української мови в школі зумовлена, з одного боку, зміною методологічних засад розуміння якості загальної середньої освіти, переглядом стратегій, посиленням функціонального компонента в навчанні, згідно з чим освітній результат визначається способами діяльності учня, досвідом матеріалізованої й інтелектуальної (мисленнєвої) діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до світу. А з іншого – запитам практично всіх сфер сучасного суспільства на працівників і просто громадян, що добре володіють навичками спілкування.

Про актуальність проблеми свідчать і дані експериментальних розвідок лабораторії навчання української мови Інституту педагогіки НАПН України. Зокрема, такі:

1) 70% опитаних учнів експериментальних шкіл не змогли дати повну й чітку відповідь на запитання «Навіщо (з якою метою) ви вивчаєте українську мову?» і «Наведіть приклади життєвих ситуацій, у яких вам знадобилися знання української мови»;

2) більшість учнів (52-78%) практично безпорадні перед багатьма бар'єрами спілкування;

3) у 58% реципієнтів виявлено психологічну й практичну неготовність до ефективного спілкування;

4) для значної кількості опитаних учнів спілкування не стало цінністю (спілкування як цінність розглядають лише 18 % опитаних).

У зв'язку з цим назріла потреба перегляду концептуальних засад і розроблення сучасної методики, яка б посилювала дієвість знань теорії мови й мовлення, була орієнтована на особистість учня і сприяла формуванню ключових і предметних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень. У сучасних умовах навчання української мови в школі іншими стають цілевизначення і мотивація знань: знання мають бути не просто інформаційним багажем, а ключем до розв'язання всіх проблем особистісного, професійного чи суспільного характеру. Нова методика навчання української мови повинна надати мовним знанням і вмінням ознак

перспективи, посилити мотиваційний і діяльнісний складники процесу навчання української мови. Відповідно до цих положень навчальний предмет (українська мова) розглядаємо як засіб розвитку особистості.

Процес розроблення методики передбачає вивчення різних аспектів: *лінгвістичних, у тому числі психо- й соціолінгвістичних* (комунікативний характер усіх одиниць і категорій мовної системи; складники комунікативної діяльності, мовленнєві жанри як засіб організації мовленнєвої діяльності; соціально орієнтоване спілкування, ціннісний план комунікативної особистості, рівні володіння мовою); *психологічних* (функціональне призначення особистості, потреба у спілкуванні як одна з провідних цінностей, мотивація як один із факторів забезпечення успіху діяльності людини; бар'єри спілкування; характеристика комунікативно компетентної людини; комунікативні емоційні стани; функції почуттів, розвиток почуттєвої сфери; навчальна діяльність, методи психологічного впливу), *дидактичних і лінгводидактичних* (особистісно орієнтоване навчання, компетентнісний і діяльнісний підходи; динаміка існування цілі; принципи і методи навчання; навчальна ситуація; емоційний і соціальний розвиток; ціннісно орієнтоване навчальне середовище; ключові, предметні компетентності; текстова і текстотворча діяльність) та ін.

Сучасний стан досліджень зазначеної проблеми в українській лінгводидактиці такий: чинні методики навчання української мови повною мірою відображають запити конкретних періодів радянської і вітчизняної школи (автори – Біляєв О., Пентиліук М., Бакум З., Галетова А., Горошкіна О., Караман С., Коршун Т., Нікітіна А. та ін.), однак поза увагою дослідників залишаються ключові аспекти сучасних освітніх тенденцій.

Наукові розвідки з лінгводидактики останнім часом репрезентують усе новіші й дієвіші способи й шляхи модернізації шкільної мовної освіти, що потребують ширшого впровадження у практику навчання. Зокрема, захищено низку дисертацій з важливих проблем теорії й методики навчання української мови в загальноосвітній школі (Бакум З., Кучерук О., Дженджеро О.,

Кратасюк Л., Небеленчук І., Новосьолова В., Подлевська Н., Солодюк Н., Черниш Н., Ярмолюк А.В., Ясак Т.М. та ін.).

Усі суміжні з лінгводидактикою галузі науки мають на сьогодні вагомі результати, урахування яких у процесі створення методики сприяло б якісному оновленню навчального процесу. Зокрема, нашу увагу привертають результати *психологічних* наукових розвідок: щодо психології особистості (Абульханова-Славська К., Аверін В., Айзенк Г., Ананьєв Б., Балл Г., Бодальов О., Божович Л., Булах І., Костюк Г., Моляко В., Розум С., Семиченко В., Столяренко О.), психології спілкування (Бодальов О., Волкова О., Зимня І., Ільїн Є., Лабунська В., Леонт'єв О.О., Чернова Г., Панкратов В., Паригін Б., Петровська Л., Піаже Ж., Румянцева І.), психологічних аспектів компетентнісного підходу (Равен Дж., Швалб Ю.), принципів і методів навчання (Хон Р., Петровська Л.), мотивації й мотивів (Ільїн Є., Занюк С., Маслоу А., Семиченко В.), емоційного світу дитини (Рубінштейн С., Рогов Є., Ізгард К.) та ін.

Ретельного вивчення потребують результати досліджень *лінгвістів*, зокрема щодо зміни наукової парадигми у вивченні мови, ціннісного плану комунікативної особистості, соціально орієнтованого спілкування, зовнішніх і внутрішніх факторів ефективності спілкування, комунікативних емоційних станів та ін. Сучасна лінгводидактика має враховувати набутки лінгвістів з проблем комунікативної орієнтованості всіх одиниць і категорій мовної системи, комунікативних стратегій і тактик, тексту, типів мовленнєвого впливу, особливостей мовленнєвих жанрів (Анисимова Т., Гайда С., Бацевич Ф., Болотнова Н., Валгіна Н., Демент'єв В., Іссерс О., Курцева З., Матвєєва Т., Мат'яш О., Мещеряков В., Погольша В., Радзієвська Т., Сєдов К., Сиротиніна О., та ін.).

Упровадження в практику потребують ідеї дидактиків і педагогів щодо суті й особливостей діяльнісного й компетентнісного підходів, особистісно орієнтованого навчання, функцій навчального процесу, ціннісно орієнтованого навчального середовища, інноваційної діяльності учителя, сучасних технологій,

методів і прийомів (Бім-Бад Б., Болотов В., Гончаренко С., Безпалько В., Бордовська Н., Кларін М., Раєвський В., Монахов В., Олешков М., Полат Є., Реан А., Савченко О., Сєриков В., Ситаров В., Химинець В., Юдін В., Юцявічене П. та ін.).

Для створення методики важливо визначитися, на яку з наявних концепцій особистості (інтегративну, соціоцентричну чи дуалістичну) вона буде опиратися. Ретельного вивчення потребуватимуть дидактичні моделі особистісно орієнтованого навчання І. Якиманської (базується на суб'єктно-особистісному підході), В. Сєрикова (в основі – теорія особистості С. Рубінштейна), Є. Бондаревської (культурологічна концепція), С. Подмазіна (соціально-філософський підхід, в основі якого – інтегративна концепція особистості) чи ін.

Мета статті – дослідження психологічних, лінгвістичних, лінгводидактичних умов, що визначають суть особистісно орієнтованої методики навчання української мови в школі на засадах діяльнісного і компетентнісного підходів.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, методика має врахувати й охопити такі аспекти зазначених підходів:

- 1) мотивованість знань і навчальної діяльності учнів;
- 2) забезпечення функціональності знань;
- 3) зміна психологічного клімату (зниження психологічної напруги всіх учасників освітнього процесу, подолання невпевненості, страху, сором'язливості, байдужості);
- 4) стирання межі між змістовим і процесуальним аспектами;
- 5) діалогізація навчального процесу;
- 6) вибір предметом проектної навчальної діяльності подію в житті особистості, а не фрагмент навчального матеріалу;
- 7) упровадження групової форми організації навчальної діяльності;
- 8) активізація сучасних засобів навчання;
- 9) розвиток самоорганізації учня та ін.

У результаті навчання визначальними вважатимемо *три показники*: пізнавальний, ціннісний і поведінковий прояви комунікативної особистості учня.

Компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість учня, а вміння розв'язувати проблеми, що виникли у різноманітних ситуаціях. З огляду на це потребує уточнення переліку важливих для учнів кожної вікової групи ситуацій спілкування, суспільних ролей і мовленнєвих жанрів, завдяки яким учень набуватиме досвіду ефективної комунікативної поведінки.

Виразними показниками особистісно-діяльнісного підходу є центральна позиція учня з його мотивами, цілями, потребами, неповторним психологічним складом. Усвідомлюючи важливість окреслених підходів, називаємо такі характеристики й переваги їх:

- спрямування на розвиток особистості, а не на досягнення нею певного знаннєвого стандарту;
- актуалізація особистісних функцій і впровадження механізмів особистісного становлення учнів;
- зорієнтованість навчального процесу на індивідуалізацію, функціональність та ефективність.

У процесі вивчення будь-якого шкільного предмета виділяють такі три аспекти: інформаційний (оволодіння інформацією), діяльнісний (оволодіння способами діяльності) й особистісний (розвиток особистісних характеристик під впливом навчального предмета).

Ефективність соціалізації особистості у процесі навчання, крім когнітивного складника, забезпечується наявністю таких результатів, як розвиток емоційної сфери, стійкості до стресу, самостійності, автономності, упевненості в собі, усвідомленого сприйняття себе, позитивного ставлення до світу і сприйняття інших, усвідомленої мотивації, прагнення самовдосконалення та ін. Мова, виконуючи комунікативну функцію, впливає на особистість загалом, формує сферу життєвих інтересів, моральних орієнтирів і цінностей.

Чинна програма, як і попередня, виділяє чотири змістові лінії (мовну, мовленнєву, соціокультурну й діяльнісну). Акцентуємо увагу на таких особливостях реалізації їх за новою методикою:

1) зміст *мовної лінії* має бути вмотивованим (саме усвідомлення доцільності виучуваного теоретичного матеріалу слугуватиме одним із сильних мотивів для учнів);

2) *мовленнєву лінію* розглядаємо як тактичну (реалізація конкретної стратегії можлива через упровадження в систему роботи на уроці мовленнєвих жанрів; наприклад, для реалізації фатичної стратегії (спрямованої на гармонізацію спілкування) активізуються такі жанри, як вибачення, комплімент, похвала тощо);

3) *мовна і мовленнєва лінії* мають тісно переплітатися (знання про мову як систему – не самоціль, а ключ до розв’язання життєвих проблем; наприклад, вивчаючи ключний відмінок, звертання, учні повинні водночас засвоювати, що звертання до людини на ім’я сприяє налагодженню дружніх стосунків);

4) *діяльнісна лінія* має стати справді стратегічною (учні повинні вчитися мотивувати, осмислювати, організовувати свою поведінку; зважати на умови спілкування, урахувати рольові й особистісні особливості партнерів спілкування, культурні традиції, ретельно добирати мовні засоби).

З огляду на суть особистісно орієнтованого навчання, вікову градацію розвитку дитини вважаємо за доцільне диференціювати методики за віковою ознакою, адже (за словами Д. Ельконіна), «перехід від одного періоду розвитку до іншого – це передусім зміна ставлення дитини до дійсності, зміна стосунків з дорослими, зміна провідної діяльності [2, с. 20]». Зокрема, Д. Ельконін [2, с. 303-304] виділяє такі періоди й провідні види діяльності:

№ п/п	Група	Вік дітей	Провідний вид діяльності
1	Раннє дитинство	перший рік життя	безпосередньо-емоційне спілкування
		від 1-ого до 3-ох років	предметно-маніпулятивна діяльність
2	Дитинство	від 3-ох до 6-и	рольова гра
		від 6-и до 9-и	навчальна діяльність

3	Підлітковий вік	від 9-и до 14-и	інтимно-особистісне спілкування
		від 14-и до 17-и	навчально-професійна діяльність

Чинна програма з української мови спрямовує роботу вчителя на формування комунікативної компетентності. Важлива роль відводиться наявності внутрішньої потреби учнів бути комунікативно компетентними. Пропонуємо такі мотивувальні орієнтири:

1) комунікативні знання, вміння й досвід збагачують новими способами поведінки, прийомами і тактиками, необхідними для розв'язання багатьох життєвих завдань у різних ситуаціях;

2) комунікативна компетентність – обов'язкова умова успішності людини в особистому й професійному житті;

3) комунікативно компетентна людина відчуває себе більш упевненою в житті і більш здатною ним управляти;

4) ми живемо в глобальному світі, де вміння домовлятися і спільно жити є практичною життєвою необхідністю;

5) незалежно від соціальних і професійних уподобань, розуміння комунікації необхідне кожному з нас для власного духовного існування, самоствердження і розвитку.

Ефективність процесу навчання забезпечують такі чинники: визначення принципів, добір форм і методів навчання, проблематизація змісту навчального матеріалу в контексті сьогоденного і завтрашнього життя учнів, організація позашкільної соціальної практики з предметів.

Вважаємо за доцільне, крім загальнодидактичних, виділити такі *принципи*, що увиразнюють суть особистісно орієнтованого навчання, компетентнісного й діяльнісного підходів і спрямовують на реалізацію завдань методики: мотиваційного забезпечення навчального процесу; текстоцентричний; ціннісного орієнтування; життєвої доцільності й дієвості знань; активізації пізнавальної діяльності учнів; спрямування навчання на всебічний і гармонійний розвиток; співробітництва і взаємної підтримки;

активності особистості; індивідуалізації; органічної єдності людини, мовлення і процесу навчання.

У доборі *методів* керуємося висновками вчених про те, що найбільший особистісно-розвивальний ефект під час навчання мають проблемні ситуації, світоглядні парадокси, ситуації подолання буденності, пізнавальні завдання, дидактичні ігри, завдання з життєво практичним змістом, висування гіпотез, рефлексія логіки викладу, конструювання прикладів тощо.

З огляду на сказане, сучасна методика має орієнтувати вчителя передусім на практичні методи, а саме: ситуаційний, метод проєктів, вправи, діалогічної взаємодії, метод гри та ін. Мовний матеріал учні повинні засвоювати як інструмент думки, адже комунікативний зміст формується у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Сприятливою для цих процесів є робота з текстом і різні варіанти роботи з проблемою.

Сучасне навчання повинне мати *ситуаційний характер*, адже таким чином ми, по-перше, маємо можливість занурити навчальний матеріал у штучно створене соціальне середовище, дати змогу учням відчувати корисність знань і вмінь за межами школи і, по-друге, компетентність ситуативно й особистісно маркована, тобто виявити компетентність окремого учня можливо лише в конкретній ситуації. Систематичне запровадження на уроці цього методу сприятиме розв'язанню багатьох актуальних освітніх завдань, а саме: формуванню аналітичного мислення, здатності самостійно приймати рішення, почуття відповідальності за власне рішення чи вчинок, стимулюванню активності й ініціативності учнів у навчальному процесі й поза ним.

Добираючи ситуації, потрібно враховувати сфери застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок. На думку дослідників, учень повинен бути компетентний у таких сферах: самостійної пізнавальної діяльності (засвоєння способів здобування знань з різних джерел, у тому числі поза школою); суспільно корисної діяльності (громадянин, виборець, споживач); соціально-трудова діяльності (уміння аналізувати ситуацію на ринку праці, оцінювати власні професійні можливості, орієнтуватися в нормах і етиці трудових взаємин; навички самоорганізації); побуту (у тому числі питання власного

здоров'я, сімейного побуту); у сфері культури й дозвілля (вибір шляхів і способів проведення вільного часу) [1, с. 14-15].

Особливістю *ситуаційного методу* на уроках української мови є зорієнтованість на 2 аспекти: аналіз мовних засобів вираження думки учасниками ситуації та жанровий аналіз. Це означає, що учні не просто аналізують конкретну ситуацію і шукають шляхи розв'язання проблеми, а водночас відчують роль мови у цьому нелегкому процесі, мають реальну можливість застосувати знання і вміння у конкретних життєвих обставинах.

Актуальність методу проектів визначається актуалізацією важливих умінь для будь-якої ключової компетентності: рефлексивних, пошукових (дослідницьких), комунікативних, презентаційних, умінь працювати в колективі та ін. На уроках української мови відповідно до суті компетентнісного підходу формуються предметні й ключові компетентності. З огляду на це варто говорити про два типи проектів: навчальні й життєві. Навчальні проекти передбачають розв'язання проблем, дотичних до тем, що вивчаються на уроці. Життєві проекти своїм змістом виходять за межі навчального процесу і мають переважно соціальний характер.

Кращим способом накопичення і засобом для зберігання учнівських проектів вважаємо портфоліо. За кількісними і якісними показниками портфоліо можна робити висновки про динаміку ключових компетентностей конкретного учня.

Одним із ключових методів вважаємо вправу. Перевагу надаємо комплексній вправі, що відображає процес взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, читання, письмо).

Вправи спрямовуємо на формування мовленнєвого мислення, спонтанного мовлення, збагачення активного словника, концентрування уваги, аналіз діяльності тощо. Робота з текстами здебільшого проводиться за алгоритмом: ознайомлення – практика – продукт. Продукт у цьому разі – це проаналізований, відтворений, удосконалений, доповнений, скорочений та ін. текст. Текст відкриває необмежені можливості для роботи на уроці, а саме:

мотивування навчальної діяльності, аналіз змістового й мовного компонентів, прогнозування результатів роботи, регулювання й удосконалення мовленнєвої поведінки, виділення основних положень чи ідей, структурування, вивчення конкретних положень, удосконалення мовного оформлення, заміна змістових чи композиційних елементів, представлення результату роботи й самоаналіз.

У процесі добору методів ураховуємо те, який продукт буде створено учнями на уроці. Навчальний продукт співвідносимо із мовною, мовленнєвою і соціокультурною лініями та інтересами учнів.

Комплексна вправа сприятиме навчанню комунікативних стратегій (забезпечення повного розуміння співрозмовника, уникнення конфлікту, привернення уваги, зацікавлення, підтримання розмови, спонукання до діалогу тощо).

Гру розглядаємо не як поодинокі явища чи спосіб розвантаження, а як безперервну послідовність операцій у процесі розв'язання завдань, логічне продовження чи практичне доповнення до конкретної теми. Мотивація ігрової діяльності зростає завдяки добровільності, можливості вибору, духові змагальності, задоволення від самоутвердження й самореалізації.

Діалог постає не лише як метод навчання, але і як засіб організації навчального процесу, у процесі чого він реалізує когнітивну, виховну, організаційну функції. Спілкування на уроці сприяє пізнавальній активності учнів, розвиткові уваги, пам'яті, уяви, мислення, мовлення, емоційної сфери, моральних характеристик.

Важливим компонентом компетентності є ціннісний. Аби посилити значення цінності для суб'єктів освітнього процесу, представляємо її у вигляді проблемного завдання, мовленнєвої ситуації, дискусійного питання, у тексті комплексної вправи, що передбачають дослідження суті її, зіставлення з іншими цінностями, використання її як аргументу тощо.

Наявність в учнів потреби у спілкуванні «робить спілкування і пов'язане з ним ставлення до людей *однією з провідних цінностей* людини [3, с. 33]. На сформованість потреби у спілкуванні впливає знання функціональних цілей

спілкування (надання допомоги іншим; пошук партнера для бесіди, спільної гри, діяльності; бажання бути зрозумілим; бажання мати підтримку, співчуття, похвалу, відгук; можливість самовираження; можливість змінити думку, наміри чи поведінку – власну чи іншої людини).

Урок набуває статусу сфери особистісного досвіду учня із такими характеристиками, як відкритість (усі аспекти – цілі, зміст, методи, форми, критерії оцінювання – відкриті учням), непередбачуваність ходу навчального заняття і продукту навчальної діяльності, проблемність.

Відповідно на уроці радимо спонукати учнів до продукування й формулювання нових ідей; пропонувати їм явища чи ситуації, що суперечать їхнім уявленням і принципам; давати можливість досліджувати свої припущення у вільній, спокійній атмосфері, особливо – шляхом обговорення їх у малих групах; спонукати до висування альтернативних пояснень, припущень, здогадок; давати можливість застосовувати нові уявлення щодо широкого кола явищ, ситуацій – так, аби вони могли оцінити прикладне значення їх [4, с. 19].

Елемент новизни у сучасному навчальному процесі становить цілевизначення і конкретизація його поурочно. Причому цілі на перспективу визначають учитель і учень, формулюванням поурочної мети учень мотивує себе на продуктивну діяльність.

Пропонуємо дієслова для формулювання цілей: навчальних (засвоїти, дізнатися, збагатити, зрозуміти, виявити, висловлювати, демонструвати, вимовляти, наголошувати, записати; вступити в контакт, попросити вибачення; схвалити, осудити, погодитися, допомогти, запросити, приєднатися, відмовити, співробітничати, взяти участь та ін.), розвивальних (аналізувати, інтерпретувати, видозмінювати, виділяти, використовувати, оцінювати, перетворювати, мотивувати, застосовувати, створювати, варіювати, перегруповувати, передбачати, запитувати, систематизувати, спростити; виразити, підсумувати, поділити на складники, розповісти; висловити думку, висловити незгоду та ін.).

Сам процес навчання має бути комунікативно спрямованим. Таким його роблять реальне спілкування на кожному уроці, функційність, мотивованість навчального спілкування, особистий інтерес учнів до того, що вивчається, мовленнєво-мисленнєва активність, наявність конкретних ситуацій як моделей системи взаємовідносин, проблемність, високий рівень новизни, евристичність, змістовність.

У структурі уроку ваги набувають мотиваційний, стимулювальний і рефлексійний складники, від яких значною мірою залежить процес засвоєння й творчого переосмислення матеріалу. Так, рефлексія привчає учнів до самоаналізу й водночас стимулює до самовдосконалення, формує вимогливість і самокритичність. Уміння формулювати реалізовані цілі, проблеми, результати, труднощі; висловлювати свої почуття, переживання, усвідомлювати причини їх. Важливо сформувати в учнів відчуття потреби у цьому і запропонувати їм для початку алгоритм рефлексії.

Пильної уваги вчителя потребуватиме проблема формування соціального комунікативного простору (сфери, кола спілкування, створення учнем власного мікросоціуму).

Результативну сторону навчального процесу співвідносимо зі структурою компетентності і визначаємо так: когнітивний компонент (знання; і вміння); особистісний досвід (сприйняття себе й інших людей; поєднання вольового й діяльнісного елементів), духовний компонент.

Якщо перші два складники коментарів не потребують, то наступні варто конкретизувати. А саме: особистий досвід розглядаємо як досвід бути особистістю, досвід виконання атрибутивних функцій (вибірковості, осмислення діяльності, креативності, рефлексивності, відповідальності, що загалом означає «досвід усвідомленої й рефлексивної поведінки у світі [5, с. 28]»). Духовну сферу особистості визначають наявність світоглядних, моральних, естетичних та інших цінностей у вигляді мотивів і настанов.

Важливим складником компетентності є *особистісний досвід*. З огляду на те, що досвід – автономна, не прив'язана до предметного змісту навчальних

дисциплін категорія, варто розробити механізми обліку й оцінювання його. Стимулюючи набуття такого досвіду, вважаємо за доцільне впровадити портфоліо. Водночас ураховуємо, що процес набуття досвіду й оволодіння ним «виражається не в предметних знаннях і вміннях, а має форму особистісних світоглядних диспозицій, ціннісних орієнтацій..., що стали невід’ємною суттю Я-концепції [5, с. 26]».

Як початкову позитивну соціальну характеристику індивіда розглядають довіру до людей. Показником зрілої особистості є почуття міри, тобто психологічна й емоційна збалансованість дій і вчинків. Людина із таким почуттям виявляє здатність контролювати свої почуття, керувати своїми емоціями відповідно до тих завдань, які належить їй розв’язати.

Висновки і перспективи подальших розвідок порушеної проблеми. Висловлюємо припущення, що розроблена методика виявиться ефективною і водночас наштовхне нас на пошуки альтернативних шляхів розв’язання важливих проблем лінгводидактики.

Перспективними аспектами вважаємо формування освітнього середовища як важливої передумови регулювання й організації діяльності учасників навчального процесу з урахування динамічності його, організацію позашкільної соціальної практики з української мови як шкільного предмета, а також дослідження складу й структури особистісного досвіду учнів як важливого компонента компетентності. Досі немає відчуття різниці між традиційним освітнім результатом і новітнім, бракує показників і критеріїв, що вимірювали б сформованість компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Абакумова Н.Н. Компетентностный подход в образовании: организация и диагностика / Н.Н. Абакумова, И.Ю. Малкова. – Томск: Томский государственный университет, 2007. – 368 с.
2. Эльконин Д. Б. Детская психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д. Б. Эльконин; ред.-сост. Б. Д. Эльконин. — 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 384 с

3. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. – СПб.: Питер, 2012. – 576 с.
4. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М.В.Кларин. – М.: Наука, 1997. – 223 с.
5. Сериков В.В. Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы: моногр. / В В.Сериков – Волгоград: ВГПУ, 2005. – 72 с.
6. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В.В. Сериков. – М.: Логос, 1999. – 272 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СОВРЕМЕННОЙ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Голуб Н.Б.

Аннотация

Статья посвящена актуальной лингводидактической проблеме - научному обоснованию современной методики обучения украинскому языку, выяснению ключевых признаков личностно-ориентированного обучения, деятельностного и компетентностного подходов, которые должны быть учтены в процессе разработки; определению направлений работы по реализации задач четырех содержательных линий; отбора принципов, методов, приемов, уточнению структуры урока украинского языка. Автор выделяет также перспективы исследуемой проблемы.

Ключевые слова: методика обучения украинскому языку, личностно-ориентированное обучение, деятельностный и компетентностный подходы, принципы, методы обучения, речевые жанры.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Голуб Н.Б.

Анотація

Статтю присвячено актуальній лінгводидактичній проблемі – науковому обґрунтуванню сучасної методики навчання української мови, з'ясуванню ключових ознак особистісно орієнтованого навчання, діяльнісного й компетентнісного підходів, що мають бути враховані у процесі розроблення; визначенню напрямів роботи з реалізації завдань чотирьох змістових ліній; добору принципів, методів, прийомів, уточненню структури уроку української мови.

Пропонований автором підхід розглядає методику, орієнтовану на особистість учня, таку, що посилює дієвість знань теорії мови й мовлення, сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. Процес розроблення методики передбачає урахування сучасних досліджень лінгвістики (комунікативний характер усіх одиниць і категорій мовної системи; складники комунікативної діяльності, мовленнєві жанри як засіб організації мовленнєвої діяльності; соціально орієнтоване спілкування, ціннісний план комунікативної особистості, рівні володіння мовою); психології (функціональне призначення особистості, потреба у спілкуванні як одна з провідних цінностей, мотивація як один із факторів забезпечення успіху діяльності людини; бар'єри спілкування; характеристика комунікативно компетентної людини; комунікативні емоційні стани; функції почуттів, розвиток почуттєвої сфери; навчальна діяльність, методи психологічного впливу), дидактики і лінгводидактики (особистісно орієнтоване навчання, компетентнісний і діяльнісний підходи; динаміка існування цілі; принципи і методи навчання; навчальна ситуація; емоційний і соціальний розвиток; ціннісно орієнтоване навчальне середовище; ключові, предметні компетентності; текстова і текстотворча діяльність) та ін.

Автор окреслює також перспективи досліджуваної проблеми.

Ключові слова: методика навчання української мови, особистісно орієнтоване навчання, діяльнісний і компетентнісний підходи, принципи, методи навчання, мовленнєві жанри.